

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Ústav speciálněpedagogických studií

Bakalářská práce
Aneta Makovcová

**Možnost společenského uplatnění absolventů
středního odborného učiliště s mentální retardací**

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma "Možnost společenského uplatnění absolventů středního odborného učiliště s mentální retardací" vypracovala samostatně na základě uvedené literatury a pod vedením vedoucího práce.

V Olomouci dne

Podpis: _____

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Oldřichu Müllerovi, Ph.D. za odborné vedení, připomínky, rady, čas a trpělivost.

Dále bych ještě chtěla poděkovat Střednímu odbornému učilišti v Uherském Brodě za poskytnutí informací pro moji závěrečnou práci.

Obsah

ÚVOD	5
TEORETICKÁ ČÁST	7
1. VYMEZENÍ POJMU MENTÁLNÍ RETARDACE	8
1.1 KLASIFIKACE	10
1.2 ETIOLOGIE	12
2. VZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKŮ S MENTÁLNÍ RETARDACÍ	14
2.1 PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁNÍ	15
2.2 ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ	16
2.2.1 Základní škola	17
2.3 DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ PRO ŽÁKY S MENTÁLNÍ RETARDACÍ	21
2.3.1 Odborná učiliště	21
2.3.2 Praktické školy	22
2.4 INKLUZE	22
3. MOŽNOSTI PRACOVNÍHO UPLATNĚNÍ PRO OSOBY S MENTÁLNÍ RETARDACÍ	24
3.1 PRACOVNÍ MÍSTO PRO OSOBY SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM	24
3.2 SOCIÁLNĚ TERAPEUTICKÁ DÍLNA	25
3.3 PODPOROVANÉ ZAMĚSTNÁNÍ	25
3.4 ÚLOHA ÚŘADŮ PRÁCE S OSOBAMI S MENTÁLNÍ RETARDACÍ	26
3.5 VZTAH OSOB S MENTÁLNÍ RETARDACÍ K PRACOVNÍ VÝCHOVĚ	28
PRAKTICKÁ ČÁST	30
4. CHARAKTERISTIKA PRAKTICKÉ ČÁSTI	31
4.1 REALIZACE ŠETŘENÍ	31
4.2 CÍL ŠETŘENÍ	31
4.3 CÍLOVÁ SKUPINA	31
4.4 METODOLOGIE ŠETŘENÍ	31
5. CHARAKTERISTIKA STŘEDNÍHO ODBORNÉHO UČILIŠTĚ V UHERSKÉM BRODĚ	33
5.1 MOŽNOSTI VZDĚLÁVÁNÍ ABSOLVENTŮ ZE ZÁKLADNÍCH ŠKOL A ZÁKLADNÍCH ŠKOL ZŘÍZENÝCH PODLE PARAGRAFU 16 ODSTAVCE 9 NA STŘEDNÍM ODBORNÉM UČILIŠTI V UHERSKÉM BRODĚ	34
5.2 UPLATNĚNÍ OSOB S MENTÁLNÍ RETARDACÍ NA UHERSKOBRODSKU	36
6. ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT	37
6.1 UPLATNĚNÍ ABSOLVENTŮ S MENTÁLNÍ RETARDACÍ ZE STŘEDNÍHO ODBORNÉHO UČILIŠTĚ UHERSKÝ BROD VE ZLÍNSKÉM KRAJI	37
6.2 UPLATNĚNÍ ABSOLVENTŮ S MENTÁLNÍ RETARDACÍ VE ZLÍNSKÉM KRAJI	38
7. DISKUSE A ZÁVĚRY ŠETŘENÍ	44
ZÁVĚR	46
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	48
KNIŽNÍ ZDROJE	48
ELEKTRONICKÉ ZDROJE	49
SEZNAM OBRÁZKŮ A GRAFŮ	51
SEZNAM SYMBOLŮ A ZKRATEK	52
PŘÍLOHY Č.1 – VZOR DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ	53

Úvod

V bakalářské práci chci poukázat na problematiku začlenění a uplatnění absolventů s mentální retardací ze středního odborného učiliště a odborného učiliště.

Úroveň humanity a demokracie společnosti se především hodnotí podle zájmu o občany, kteří jsou na péči nejvíce závislí. Do skupiny spadají i mentálně a zdravotně postižení, kteří navštěvují střední odborná učiliště a odborná učiliště. Ve vyspělých zemích v současné době mají osoby s mentální retardací nebo i jiným postižením plnohodnotný život. Všechna práva jsou obsažena v mnoha mezinárodních dokumentech a v legislativě každé země. Legislativa v České republice zajišťuje povinnou školní docházku pro všechny osoby bez ohledu na rozdílnost.

Cílem bakalářské práce je zhodnotit aktuální možnosti profesní přípravy a společenského uplatnění osob s mentální retardací po absolvování středního odborného učiliště a odborného učiliště.

Mentální retardace je řazena mezi zdravotní potíže a má nejpočetnější zastoupení. Jedinci s mentální retardací se vyznačují nízkým stupněm intelektu a deficitu rozumových schopností. Díky tomu u nich dochází k horšímu vývoji řeči, čímž jsou omezené jejich schopnosti myšlení. Jedinci s mentální retardací mají z těchto důvodů větší problém se začleněním do běžného života, a proto je pro ně velmi důležitá volba správného školského zařízení a později i správná volba oboru vzdělání.

Pedagogicko-metodická práce pedagogů, ať už učitelů teorie nebo odborného výcviku středních odborných učilišť, je stále náročnější a může se lišit podle typu školy v metodických postupech. Učitelé pracující s dětmi s mentální retardací, žáky či studenty a k tomu musí mít potřebné profesní znalosti a zkušenosti, které nazýváme kompetence. Musí umět zvládat emoce a být velmi dobrými nadstandardními odborníky ve svém oboru. Nesmí jim chybět nadšení, nadhled a elán pracovat s takto „postiženými“ žáky s mentální retardací. Hlavním cílem speciálního pedagoga by proto mělo být zlepšování podmínek pro žáky s mentální retardací a jejich rozvoj a zejména úsilí o podporu ze všech stran.

Bakalářská práce bude rozdělena do dvou částí, a to na teoretickou část a praktickou část. Teoretická část závěrečné bakalářské práce bude rozepsána do několika kapitol. V první kapitole budou vymezeny pojmy sledované problematiky. V druhé kapitole bude popsán vzdělávací systém České republiky. Třetí kapitola bude zaměřena na uplatnění osob s

mentální retardací. Praktická část bude zpracována na základě výzkumného šetření. Analýza bude vyhodnocena a zpracována do grafů.

Teoretická část

1. Vymezení pojmu mentální retardace

Doslovný překlad z latiny by pro mentální retardaci znamenal opoždění nebo zpomalení mysli. Mentální retardace postihuje jak psychickou schopnost, tak i celou osobnost člověka, což znamená, že se to týká i nižší úrovně vývoje emočních schopností, rozumových schopností, orientačních schopností, komunikačních schopností, a postihuje tak i navazování sociálních a pracovních vztahů. Osoby s mentální retardací mají sníženou schopnost udržet pozornost, vizumotoriku a koordinaci, jsou více závislé na svém okolí a na pomoci druhých. Jedinec může mentální retardaci získat v jakémkoliv věku (Slowík, 2016).

Mentální retardaci je možné nalézt v Mezinárodní klasifikaci nemocí, a to v 10. revizi, avšak tato verze bude brzy nahrazena 11. revizí. Mezinárodní klasifikace nemocí 11 (MKN 11) vstoupí v platnost 1. ledna 2022 a doposud ještě nebyla přeložena do českého jazyka. V nové klasifikaci se bude používat termín vývojová porucha intelektu pro označení osoby s mentální retardací.

Místo termínu mentální retardace někdo používá širší termín – mentální postižení. Pro svou práci budu používat termín mentální retardace. Tato skupina postižení je v České republice nejvíce rozšířená a počet osob s touto diagnostikou se stále zvětšuje nejen u nás, ale v celém světě. Problém je, že u dětí v předškolním věku mentální retardace nemusí být ještě rozpoznatelná. Postižení se objeví až v průběhu školní docházky, kdy jsou na žáky kladeny větší nároky a žáci s mentální retardací tyto požadavky nezvládají splnit. Definovat mentální retardaci můžeme podle biologického, psychologického, sociálního, pedagogického a právního přístupu (Švarcová, 2006).

U osob s mentální retardací dochází k narušení kognitivních psychických procesů, a to smyslové percepce, myšlení, paměti a pozornosti. Všechny tyto funkce jsou nepostradatelnou součástí kognitivního procesu. Smyslová percepce, kterou můžeme nazývat vnímání, zachycuje okamžiky, které na nás v tu chvíli působí. Na základě těchto získaných informací nás seznamuje s vnějším a vnitřním světem. Vnější svět může být například to, jakou vidíme barvu, mezi vnitřní svět může zařadit informaci o pocitu bolesti. A právě u dětí s mentální retardací tento proces probíhá pomaleji než u dětí intaktních (zdravých). Myšlení je funkce poznávací, je schopno abstrakce a reflexe. Člověk s mentální retardací vše vnímá příliš konkrétně, není schopen vyšší abstrakce. Těžce tvoří pojmy a jeho úsudky jsou nepřesné. Paměť nám slouží k zapamatování informací a podmětů, k jejich uchování a následnému vybavení ve chvíli, kdy tyto informace potřebujeme. Pamatujeme si jen ty nejdůležitější věci, proto má funkci selektivnosti. Jedinci s mentální retardací si nové informace a schopnosti

osvojují pomaleji, musí tak častěji opakovat, protože novou informaci zapomenou rychle a již uchovanou informaci si špatně a nepřesně vybavují. Paměť podle způsobu zapamatování dělíme na paměť mechanickou a logickou, jedinci s mentální retardací mají spíše mechanickou paměť. Pozornost je z hlediska edukačního procesu nejdůležitější funkce. Má dvě fáze. V první fázi dochází k upoutání pozornosti (selektivní a spíše nevědomý proces), v druhé fázi dochází k soustředění vlastního vědomí. Jedinec s mentální retardací se rychleji unaví a záměrnou pozornost tak nedokáže udržet delší dobu než například intaktní žák, který je ve stejném věkovém rozhraní. Udržení pozornosti se liší na základě druhu a stupně mentální retardace (Valenta, Müller, 2013).

Jedinec s mentální retardací má po emoční stránce problém se schopností se ovládat. Tato citová schopnost souvisí s rozumovou funkcí. Rozum pracuje s abstraktními pojmy a můžeme díky němu prožitky přehodnotit nebo je utlumit. Intenzita reakcí emocí s přibývajícím věkem přiměřeně klesá. U jedince s mentální retardací se může projevit porucha citového vývoje, často má problém se zvýšenou agresivitou, pasivitou, impulzivním jednáním a dá se více ovlivnit názory jiných.

Mentální retardací se zabývá psychopedie. Ta se už v historii zabývala osobami jak s mentální retardací, tak s osobami s psychickými poruchami. Stav člověka s mentální retardací je zcela odlišný od psychických poruch. Psychopedie se vyčlenila z etopedie, ta se zabývá edukací, výchovou a vývojem jedinců s poruchou emocí a chováním. Psychopedie úzce spolupracuje s logopedií (zabývá se narušenou komunikační schopností) a somatopedií (zabývá se problematikou tělesně postižených, nemocných a zdravotně oslabených) (Slowík, 2016).

Žáci s mentální retardací navštěvují základní školy zřízené podle zákona č. 561/2004 Sb., Školského zákon, paragrafu 16 odstavce 9. Dříve se těmto školám říkalo zvláštní školy. V těchto školách dostanou řádnou péči a edukaci, protože požadavky základní školy buď nezvládali, nebo zde měli problémy.

Aby mohli naplnit své hodnoty, vztahují se na jedince s mentální retardací naprosto stejná lidská práva jako na ostatní osoby. Proto existuje Úmluva o právech lidí s mentální retardací. Důležitou právní normou a součástí jedinců s mentální retardací je zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, který má jedincům s mentální retardací pomoci s naplněním potřeb jejich života (Švarcová, 2006).

1.1 Klasifikace

Mentálního retardace se dělí podle Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN) do šesti kategorií. Tato klasifikace byla zpracována Světovou zdravotnickou organizací (WHO - World Health Organization).

V historii lékaři, psychologové i speciální pedagogové používali termíny jako je debilita, imbecilita a idiotie, později mentální defekt. Tyto pojmy se ale časem staly nadávkami a proto se přestaly používat. Dnes se používá označení – osoba s mentálním postižením nebo osoba s mentální retardací (Valenta, Müller, 2013).

Pojem oslabení kognitivního výkonu se používá při nižším počtu bodů IQ než je 85. Pojem mentální retardace se používá v případě, kdy je počet bodů IQ nižší než 70 bodů. V bodovém rozhraní IQ 85 až 70 může ještě dojít k nápravě, tito jedinci mají většinou sníženou inteligenční úroveň na základě špatného vývojového a výchovného prostředí, proto u nich může dojít ke zlepšení inteligenční úrovně.

Edward Thorndike dělil inteligenci na tři druhy. První je inteligence abstraktní, ta se projevuje při symbolických a verbálních operacích. Druhý typ inteligence je mechanická neboli praktická, tento druh inteligence nám pomáhá při operování s předměty. Třetí a poslední druh inteligence podle Thondika je sociální inteligence. Tato inteligence nám dává schopnost komunikovat, jednat a navazovat kontakty ve společnosti (Švarcová, 2006).

Základní rozdělení podle MKN (Mezinárodní klasifikace nemocí) – 10. revize:

Lehká mentální retardace

- F70
- IQ 50–69

U jedinců s lehkou mentální retardací dochází k opožděnému vývoji řeči. I přes opožděný vývoj řeči zvládají každodenní činnosti, jako jsou sebeobslužné činnosti, škola a méně náročné zaměstnání, dokážou udržet konverzaci. Problémy se nejčastěji objevují až po nástupu do školy, a to formou specifických poruch učení (dyslexie – čtení, dysgrafie – psaní). Těmto klientům hodně pomáhá výchova a vzdělávání, které se soustředí na jejich rozvoj. Zaměstnání by mělo být zaměřené spíše na praktické schopnosti jedince než na teoretické schopnosti. Klienti s klasifikací F70 mohou mít i jiné přidružené stavy, ke kterým patří autismus, poruchy chování, epilepsie a tělesné postižení.

Středně těžká mentální retardace

- F71
- IQ 35–49

U jedinců se středně těžkou mentální retardací dochází k výraznému opoždění vývoje. Mají tak omezenou schopnost řeči, chápání a komunikace. Stejně tak jsou omezené schopnosti samoobslužné. Žáci v této klasifikaci si spíše zvládnou osvojit jen základy psaní, čtení a počítání, a to za předpokladu, že se jim dostatečně věnuje kvalifikovaný pedagog. Vykonávání manuálně jednoduchého zaměstnávání je možné pouze pod dohledem. U klientů s F71 se mohou vyskytovat přidružené vady, nejčastěji epilepsie nebo tělesné postižení.

Těžká mentální retardace

- F72
- IQ 20–34

U jedinců s těžkou mentální retardací dochází k omezení psychomotorických funkcí a k poruchám CNS (centrální nervová soustava). Problémy se objevují již v předškolním věku. Pozitivní vliv na klienty může mít dostatečná výchovná, edukační a rehabilitační péče. Mohou se naučit základním hygienickým návykům a komunikačním dovednostem, ale většina bývají celoživotně závislí na pomoci druhých.

Hluboká mentální retardace

- F73
- IQ méně než 20

U jedinců s hlubokou mentální retardací dochází k výraznému omezení porozumění a komunikace. Zvládají reagovat na jednoduché požadavky. U klientů dochází k přidružení s dalšími postiženími (sluch, zrak) a jsou výrazně omezení ve svém pohybu, je tak nutná celoživotní a neustálá péče ve všech oblastech (Valenta, Müller, 2013).

Jiná mentální retardace

- F78

Tato diagnóza se stanovuje v momentě, kdy je u klienta za pomoci běžných metod obtížné nebo až nemožné zjistit jeho stupeň intelektu. Stává se tak kvůli přidruženým postižením (osoby neslyšící, nevidomé, nemluvící a osoby s těžkým tělesným postižením nebo těžkou poruchou chování) (Fischer, Škoda, 2008).

Nespecifikovaná mentální retardace

- F79

U jedinců s nespecifikovanou mentální retardací byla mentální retardace prokázána, ale není dostatečné množství podkladů a informací, které by nám pomohli klienta zařadit do jedné z klasifikací (Valenta, Müller, 2013).

Diagnosticky statický manuál duševních poruch

- **DSM-5**

DSM – 5 je americká rozšířená verze MKN. Používaná je především psychology a psychiatry. Jsou zde všechny psychické poruchy a onemocnění. Jejím autorem je americká psychiatrická asociace. DSM je platná v páté revizi od roku 2013. Duševní porucha především ovlivňuje myšlení a emotivní prožívání jedince. DSM – 5 rozlišuje dvacet dva duševních poruch.

1.2 Etiologie

Mentální retardace může být způsobena různými příčinami, které na sebe vzájemně působí. V každém případě se však jedná o vážné funkční nebo organické poškození mozku. Jednu z příčin může být dědičnost a druhou příčinou mohou být vnější vlivy, jako je prostředí vývoje, výchovy a další faktory, které působí na vývoj jedince. Příčiny mentální retardace se tak rozlišují na endogenní a exogenní. Z časového úhlu pohledu se příčiny dělí na prenatální, perinatální a postnatální. I tak má ale věda stále problém objasnit příčinu vzniku u některých z osob s tímto postižením (Slowík, 2016).

Prenatální příčiny vznikají v období ještě před porodem, tudíž v době vývoje plodu. Mezi příčiny v tomto vývojovém období řadíme vlivy dědičné. Do této kategorie například spadají zděděné nemoci, obzvláště nemoci metabolických poruch, které následně mohou vést až k mentální retardaci. Převažují genetické příčiny, kdy dochází ke genové mutaci. Zde dochází k odchýlení nebo změně počtu chromozomů, což je nejčastější příčinou mentální retardace. Mezi další příčiny v prenatálním období patří nemoci, které prodělala matka v období těhotenství. Mohou to být zarděnky, užívání návykových látek (alkohol, drogy, cigarety), dále sem patří i nedostatečný přísun živin a otrava (Valenta, Müller, 2013).

Perinatální příčiny se odehrávají během porodu. Patří sem komplikace jako je asfyxie, hypoxie, předčasný porod, ale i nízká porodní váha novorozence. Do tohoto období způsobujícího mentální retardaci můžeme zařadit také věk rodičky (uvádí se riziková hranice nad 35 let života), ten například může způsobit vznik Downova syndromu (Valenta, Müller, 2013).

Postnatální příčiny vznikají v době po porodu. Jsou způsobeny nemocemi, traumaty, úrazy hlavy. Ke snížení již získané mentální úrovně může dojít i v důsledku špatného rodinného prostředí nebo sociální deprivace. V tomto případě při včasné zásahu může dojít k nápravě. Další příčinou způsobující mentální retardaci je stáří. Ve starším věku může dojít k demenci, častá bývá Alzheimerova choroba. Vliv na tuto chorobu má včasná diagnóza, správná a brzká léčba, adekvátní péče a kvalita života jedince (Valenta, Müller, 2013).

Základní charakteristiky a rozdělení mentální retardace jsou často spojovány i s možnými formami vzdělávání těchto žáků.

2. Vzdělávání žáků s mentální retardací

Vzdělání a výchova je chápána jako celoživotní proces nejen u lidí s mentální retardací. Je potřeba neustále prohlubovat znalosti a učit se stále novým dovednostem. Jak bylo již výše zmíněno, u jedinců s mentální retardací jsou kognitivní procesy pomalejší, je proto důležité neustále procvičovat a prohlubovat jejich dovednosti a znalosti. Všechny základy ovšem spočívají ve výchově, zejména v rodině, anebo ve škole či ostatních sociálních skupinách. To platí i u žáků intaktních. S osobami mentálně postiženými se musí postupovat velmi trpělivě. Jejich výchova je poněkud obtížnější a náročnější a vyžaduje tak spoustu času a energie ze strany zákonných zástupců. Péči o osoby s těžkou a hlubokou mentální retardací zajišťují služby jako jsou denní nebo týdenní stacionáře. Pro osoby starší to mohou být domovy pro seniory, které jsou zaměřené na zdravotní postižení (Švarcová, 2006).

Při nauce každé, i té sebemenší dovednosti, je vyžadováno dlouhodobé opakování. Rodiče proto někdy mají pocit, že situaci nezvládají dobře nebo že neuspěli, což ale zpravidla není pravda. Zákonný zástupce by proto měl svůj vnitřní dojem konzultovat s nějakým odborníkem, jako je lékař, psycholog, speciální pedagog nebo i rodič, který prochází stejnou situací. Mohou si tak vyměňovat poznatky, vzájemně se inspirovat a doplňovat vlastní zkušenosti o užitečné rady. Pro tyto potřeby existují i různé rodičovské organizace, psychologické poradny, speciálně pedagogická centra a další sdružení nebo organizace. Velmi důležitou součástí výchovy a vzdělávání jak pro dítě s mentální retardací, tak i pro jeho rodiče. Důležitou roli sehrává i podpora a pochopení rodiny a jejich nejbližšího okolí (Švarcová, 2006).

Každý národ má povinnost postarat se o to, aby všechny děti s jakýmkoliv postižením měly nárok na školní vzdělávání. V momentě, kdy žák není schopen zvládnout nároky běžné školy, musí mít na výběr možnost jiné vzdělávací instituce, která mu umožní řádnou edukaci uzpůsobenou jeho postižení a potřebám.

Vzdělávací instituce pro žáky s mentální retardací:

- mateřská škola,
- mateřská škola zřízena §16, odst. 9,
- přípravný stupeň základní školy speciální,
- základní škola,
- základní škola zřízena § 16, odst. 9,
- praktická škola,

- odborné učiliště,
- střední odborné učiliště, které má v nabídce i obory vzdělání pro žáky s mentální retardací.

Žáci s mentální retardací mohou v rámci školy navštěvovat:

- školní družinu,
- školní klub,
- internát,
- domov mládeže.

(Valenta, Müller, 2013)

2.1 Předškolní vzdělání

V tomto vývojovém období se utváří osobnost každého člověka. Je potřeba zajistit, aby se děti i se zdravotním postižením mohly účastnit předškolního vzdělávacího systému a rozvíjet tak své psychické a fyzické dovednosti a schopnosti. Pro děti s mentální retardací hraje předškolní vzdělání důležitou roli stejně jako pro děti intaktní.

Předškolní vzdělání zajišťuje:

- mateřská škola
- mateřská škola speciální zřízena podle § 16, odst. 9

Předškolní vzdělání je pro děti ve věku od dvou do šesti, někdy až sedmi let života. Mateřská, jako i jiná škola se dělí na třídy. V mateřské škole se v jedné třídě může vyskytovat skupinka dětí stejného, ale i různého věku. I mateřské školy mohou být navštěvovány dětmi s mentální retardací nebo jiným postižením, pro tyto případy jsou zde asistenti pedagoga, nebo se pedagogové poradí se SPC a PPP. Mateřské školy navštěvují děti s lehkou mentální retardací, které jsou zařazeny do běžných tříd, protože v tomto věku není snížení kognitivních dovedností ještě patrné (Švarcová, 2006).

Předškolní vzdělání by mělo dítěti za pomoci odborné péče poskytnout první kroky ke společensky hodnotnému životu. Proto by dny strávené v mateřské škole měly být příjemnou a radostnou zkušeností. Tyto pozitivní zkušenosti potom pomohou dítěti v následných vzdělávacích etapách života (Švarcová, 2006).

Úkolem předškolního vzdělávacího systému je rozvoj osobnosti člověka v oblasti tělesného zdraví, pohody, spokojenosti, má mu pomoci přiblížit normy a hodnoty společnosti a namotivovat k dalšímu učení a poznávání. Je důležité respektovat individuální potřeby

každého dítěte. Předškolní vzdělání se nesnaží o vyrovnání výkonů dětí, ale snaží se o maximálně možný vývoj dítěte jako jednotlivce. To je důvod, proč je možná integrace dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Je proto důležité, aby i základní škola, alespoň ze začátku, brala zřetel na individualitu každého žáka, i přesto, že jsou ve třídách ve stejné věkové kategorii. Pedagogové by měli mít snahu o vytvoření optimálních podmínek pro každé z dětí (Švarcová, 2006).

Už předškolní vzdělání může mít roli diagnostickou. Každodenní kontakt a pozorování dítěte při různých činnostech a aktivitách nám pomáhá ke zjištění aktuální úrovně dítěte. Dítěti tak může být poskytnuta včasná speciálně pedagogická pomoc. Poznatky z tohoto období jsou pak nápomocné k sestavení individuálního vzdělávacího plánu (Švarcová, 2006).

Vyhovující podmínky podle RVP pro děti s mentálním postižením:

- snížený počet dětí ve třídě,
- přítomnost asistenta,
- náležité kompenzační pomůcky,
- osvojení sebeobslužných a hygienických návyků.

I přes možnost integrace dětí s mentální retardací do běžných tříd v mateřské škole, je pro ně zřízené zařízení více vyhovující. Jsou zde odborní pracovníci a upravené prostředí. RVP ale podporuje integraci dětí do běžných mateřských škol. RVP předškolního vzdělání je jednotné, má umožnit pobyt dítěte v normálním prostředí, a tak má zabránit následnému vyloučení ze společnosti vrstevníků jedince (Švarcová, 2006).

V České republice máme několik předškolních zařízení určených pro děti s mentální retardací nebo jiným postižením. Jsou zřizovány zejména státem, církví nebo jde o soukromé právnické osoby. Vzdělávání na těchto školách je upraveno tak, aby plně vyhovovalo všem dětem individuálně, a aby bylo každé z dětí maximálně vzděláváno. V těchto zařízeních mohou rodiče využít i speciálních poradenských center a služeb (klub rodičů) (Švarcová, 2006).

2.2 Základní vzdělávání

Pro všechny žáky, ať žáky s mentální retardací, žáky intaktní nebo žáky s jinými speciálními vzdělávacími potřebami platí povinná devítiletá docházka. Tato povinná docházka začíná v šesti letech. Je zde možný odklad, ale pouze o dva roky, tudíž dítě musí nastoupit do školy do osmi let života. Základní vzdělávání pro žáky s mentální retardací, či

jiným zdravotním postižením, může být prodlouženo na deset ročníků místo devíti, a to se souhlasem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT, 2006).

Žák může školní docházku plnit do 17 let věku. Pro žáka se zdravotním postižením může být tato hranice posunuta až do 20 roku věku. U žáků, kteří mají středně těžkou a těžkou mentální retardaci nebo přidružené postižení (autismus, tělesné postižení), může být tato hranice posunuta až do 26 let. K posunutí hranice školní docházky je potřeba souhlas ředitele školy (Bendová, Zikl, 2011).

Pro vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením je celková a povinná časová dotace stanovena na 118 hodin pro první stupeň základní školy a 122 hodin pro druhý stupeň ZŠ.

Žáci se vzdělávají formou:

- individuální integrace,
- skupinové integrace,
- v základních školách speciálních,
- kombinací všech forem.

Instituce pro vzdělávání žáků s mentální retardací:

- běžná třída základní školy,
- samostatně zřízená třída základní školy,
- samostatně zřízená škola (ZŠ zřízena podle paragrafu 16, odst. 9).

2.2.1 Základní škola

Základní školy navštěvují děti školního věku, tyto děti nemají žádnou mentální retardaci nebo mají lehkou mentální retardaci. Děti s lehkou mentální retardací navštěvují školu díky integraci a mají svůj individuální vzdělávací plán. Úkolem školy je žáka co nejvíce zapojit a připravit na společenský život. Výuka žáka je stejná jako u jeho spolužáků, liší se jen průběhem vzdělávání, protože by se děti s mentální retardací neměly odlučovat a oddělovat od intaktních vrstevníků.

Základní školu navštěvují i žáci se specifickými vzdělávacími potřebami jako jsou:

- hyperaktivita,
- poruchy koncentrace,
- tělesné postižení,
- specifické poruchy učení,
- psychická labilita,

- smyslové vady,
- přidružené postižení k mentální retardaci.

Základní škola se ve vzdělávacích a výchovných procesech přizpůsobuje individuálním psychickým a fyzickým potřebám žáků. Žáci s mentální retardací vyžadují speciální edukační metody a již zmíněný individuální přístup učitelů. Probíraná látka musí být správně vybraná a výuka je realizována se sníženým počtem žáků ve třídě.

Žáci s mentální retardací se hůře přizpůsobují, což bývá zpravidla problém v běžných třídách. Aktivitu, jako jsou hry a soutěže, by žáci s mentální retardací měli vykonávat s žáky intaktními.

Rámcový vzdělávací program pro vzdělávání základní školy speciální

I. díl

Žáci jsou ve školách vzděláváni podle prvního dílu rámcového vzdělávacího programu (RVP) pro základní školu speciální. V těchto školách jsou vzděláváni žáci spíše se středně těžkou mentální retardací, mnohdy i s přidruženými dalšími postiženími.

Edukační a výchovná učební látka je zaměřená na osvojení a rozvoj:

- sebeobslužných schopností,
- motorických schopností,
- komunikačních schopností,
- pracovních schopností.

Při výuce je důležité dodržovat:

- nižší počet žáků,
- individuální přístup,
- speciální edukační metody,
- vhodné učivo.

Ředitel školy zařazuje žáky do vzdělávání podle RVP pro základní školu speciální. To se děje na základě vyšetření ve školském pedagogickém zařízení a se souhlasem zákonného zástupce žáka. Vzdělávání žáků s mentální retardací je desetileté. Během této doby žáci musí splnit povinnou devítiletou docházku. Desátý ročník není povinný, ale i přesto je součástí edukace těchto žáků.

Důraz v této škole je kladen na výchovu a vzdělání. Škola se zaměřuje na základní vědomosti a dovednosti. Jednou z dovedností je utváření návyků, které jsou důležité k uplatňování v běžném životě. Škola se také věnuje duševnímu a tělesnému rozvoji žáka. Velký důraz je kladen na individuálnost.

V průběhu deseti let si žáci s mentální retardací osvojují spoustu dovedností, schopností a poznatků. Díky tomu se jim zvyšuje nezávislost. Důkazem nám mohou být získané zkušenosti speciálních pedagogů. Vědomosti a zkušenosti získané ve škole žáci využívají při všech školních i mimoškolních aktivitách (NÚV, 2013).

Cíl vzdělávání podle RVP pro základní školu speciální (I. stupeň)

Vzdělávání žáků s mentální retardací naplňuje stejné cíle jako i RVP pro základní vzdělání, jen za použití jiných edukačních přístupů, metod a forem, které odpovídají jejich individuálnosti.

Cílem RVP je rozvoj fyzických a psychických dovedností. Naučit žáky takové dovednosti, vědomosti a návyky, které jim budou umožňovat nejvýše možné zapojení do společenského života. O úspěšném zapojení do společenského života nerozhodují pouze rozumové a edukační schopnosti, ale i navazování vztahů a následně samotný vztah k druhému člověku a komunikace s ním. Velmi důležité jsou povaha a charakterové vlastnosti žáka.

Mezi velké problémy při edukaci žáka s mentální retardací patří udržení jeho pozornosti. Pedagog tak musí pro každého z žáků najít největší možný motivační podnět, což někdy může být pro pedagoga výzva. Žáci jsou citliví a stejně tak reagují na podněty a chování v jejich blízkém okolí, obzvlášť citlivě reagují na chování směřující k jejich osobě. Je proto žádoucí, aby pedagog navázal kladný vztah se svým žákem už na začátku studia. Žák má tak velkou pravděpodobnost, že dosáhne pozitivních výsledků při své práci (NÚV, 2013).

Přípravný stupeň speciální školy

Přípravný stupeň je pro žáky s těžkým mentálním postižením nebo kombinovaným postižením. Je organizován základní školou zřizovanou podle § 16, odst. 9. Umožňuje vzdělání těm žákům, kteří měli problém s prospíváním na nižším stupni základní školy speciální, kvůli jejich těžšímu stupni mentální retardace, popř. byli v minulosti osvobozeni od povinné školní docházky. U těchto žáků je stále předpoklad, že dojde k rozvoji rozumových schopností. Vzdělávací program vychází z RVP o předškolním vzdělávání.

Přípravný stupeň základních škol zřízených podle § 16 odst. 9 je tříletý. V momentě, kdy žák splní určitá kritéria, má možnost přejít do nižšího ročníku speciální školy, nebo je zařazen do školy prostřednictvím individuální nebo skupinové integrace. O tomto rozhodují rodiče, a také schopnosti žáka, který na konci získá osvědčení o absolvování náležitého ročníku.

První přípravný stupeň mohou navštěvovat děti už od pěti let. Vzdělávání vyžaduje velké finanční náklady, jsou potřebné třídy a prostředí, které je přizpůsobeno žákům, schopní a zkušené pedagogové a také různé speciální pomůcky (NÚV, 2013).

Rámcový vzdělávací program pro vzdělávání základní školy speciální

II. díl

I přes to, že ve vzdělávání osob s mentální retardací došlo k velkému pokroku, stále tu máme hodně dětí, kterým se kvůli závažnosti jejich formy postižení nedostalo řádného vzdělání, na které mají právo. Vzdělávání těchto dětí (žáků) je značně náročné. K závažnému mentálnímu postižení mají tito žáci ještě další přidružené zdravotní postižení, poruchy motoriky nebo komunikační dovednosti.

Vzdělávání žáků s nejtěžšími formami zdravotního postižení obsahuje učení sebeobsluhy, základních hygienických a stravovacích návyků. Edukaci vede odborný speciálně pedagogický pracovník za vhodných podmínek. Ve třídách nejsou žáci rozdělení podle věkové kategorie, ale podle úrovně schopností a dovedností. Během dne se žákům střídá odpočinek s hrou a výukou. U žáků může dojít i ke zrychlenému rozvoji jejich rozumových schopností, nebo může dojít k přesunutí do jiných vzdělávacích zařízení. Každý z žáků má vypracovaný svůj individuální vzdělávací plán (NÚV, 2013).

Cíl vzdělávání podle RVP pro základní školu speciální (II. stupeň)

Žáci s těžkou mentální retardací a s dalšími přidruženými postiženími nemohou dosáhnout vzdělávacích cílů pro základní vzdělání. Jejich psychické funkce (paměť, pozornost, myšlení) jsou rozvinuté na nízké úrovni. Cílem tohoto vzdělávání je tak rozvíjet tyto funkce. Odborní pedagogové se především snaží o maximální rozvoj alespoň základních komunikačních schopností, o pohybovou nezávislost a celkovou soběstačnost. U osob s těžkou mentální retardací se používá augmentativní a alternativní komunikace (AAK). Za důležité se taky pokládá i rozvoj osobnosti jedince, jeho uměleckých, pracovních schopností a rozvoj zájmů. Je proto klíčové ve třídě vytvořit pozitivní a příjemnou atmosféru, aby se zde všichni přítomní žáci cítili dobře (NÚV, 2013).

2.3 Další vzdělávání pro žáky s mentální retardací

Po splnění povinné základní (devítileté) docházky, mohou žáci navštěvovat další vzdělávací programy, které jim pomohou k profesní přípravě. Mezi školy nejvíce navštěvované žáky s mentální retardací řadíme střední odborná učiliště, odborná učiliště a praktické školy. Školu navštěvují žáci převážně s lehkou mentální retardací, a to po splnění požadavků o přijetí (Bendová, Zíkl, 2011).

2.3.1 Odborná učiliště

V poslední době se začali žáci základních škol více vzdělávat v odborných učilištích, čímž opět roste zájem o řemesla a rukodělné činnosti. Na školách je však nedostatek učitelů s aprobací odborných předmětů pro výuku odborného výcviku.

Odborná učiliště jsou navštěvována absolventy základních škol. Žáci mají na výběr z několika učebních oborů. Délka studia je na dobu dvou nebo tří let. Žáci s mentální retardací navštěvují převážně obory kategorie E, kde po úspěšném složení závěrečné zkoušky získají výuční list. Tyto obory připravují žáky na jednoduchou práci v dělnických profesích, nebo oborech služeb, jako jsou například cukrářské, hutnické, obraběčské, čalounické, opravářské, malířské, sklenářské, zahradnické, pekařské, potravinářské, kuchařské práce a mnoho dalších.

Aby byli žáci s mentální retardací, nebo jinou formou postižení, úspěšně začleněni do výuky, je potřeba odborné speciálně-pedagogické pomoci.

Hlavním cílem odborného učiliště je utvořit návyky a dovednosti, které jsou potřebné pro praktické činnosti. Pracovní dovednosti a návyky, které jsou nutné k osvojení, jsou obsaženy ve školním vzdělávacím programu (ŠVP) příslušného oboru podle typu a zaměření školy. Učitelé odborných předmětů a učitelé odborného výcviku si mohou libovolně upravovat tematické plány, vycházející z ŠVP. Záleží na poměrech a podmínkách třídy.

Teoretické vyučování je propojeno s výukou na odborném výcviku. Žáci se na odborném výcviku učí posoudit namáhavost a složitost pracovních úkonů. V teorii i v praxi se učí, jak a proč dodržovat bezpečnost práce, jak správně postupovat, nebo jak správně pracovat s technologiemi určenými pro jejich práci. Žáci si postupně osvojují pracovní činnosti a získávají stále nové zkušenosti nebo si již získané zkušenosti opakují a zlepšují k dokonalosti.

2.3.2 Praktické školy

Praktické školy jsou další formou středního vzdělávání, nabízející jednoleté či dvouleté obory vzdělání. Školu navštěvují žáci s různým stupněm mentální retardace. Tito žáci musí mít dokončenou povinnou devítiletou školní docházku na základní škole. Žáci se zde učí praktickým a teoretickým znalostem a dovednostem, které jsou potřebné pro běžný život. Škola klade velký důraz na vytvoření kladného vztahu žáků k práci a základním schopnostem, které k práci budou potřebovat (komunikace, samostatnost, orientace ve společnosti). Po absolvování žák získá vysvědčení jako výstupní certifikát (Pipeková, 2006).

Jednoletá praktická škola

Jednoletá praktická škola je navštěvována žáky s těžkou mentální retardací společně s dalšími přidruženými zdravotními postiženími. Výuka se koná v chráněných dílnách a pod dohledem odborného pracovníka.

Dvouletá praktická škola

Praktická škola dvouletá byla dříve určena pouze pro dívky. Dnes ji mohou navštěvovat už i chlapci. Školu navštěvují žáci s lehkou až středně těžkou mentální retardací. Žáci si ve škole obohacují a rozšiřují všeobecný přehled, učí se pracovním postupům potřebným pro běžný život, nebo pro jejich budoucí povolání. Praktická škola žákům poskytuje odborné vzdělání a edukaci v manuálních činnostech v oboru, který si zvolí (Valenta, Müller, 2003).

2.4 Inkluze

S hnutím o inkluzivním vzděláváním začali rodiče dětí, kteří chtěli, aby jejich děti byly zapojeny do hlavního edukačního proudu. V současné době je inkluze často využívána. Jedná se o zapojení žáka s jakýmkoliv stupněm postižení do hlavního proudu vzdělávání (NPI, 2021).

V inkluzi se jedná především o přizpůsobení školy žákům. V integraci se jedná o větší přizpůsobení žáků škole.

Máme dva modely inkluzivního vzdělávání:

- speciálně pedagogický model,
- psychosociální model.

Speciálně pedagogický model je zaměřený na žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Psychosociální model se snaží o změnu školního prostředí pro tyto žáky (NPI, 2021).

Důležitý je postoj ostatních dětí ve třídě k žákovi s postižením a také samotné prostředí třídy (Hájková, Strnadová, 2010).

3. Možnosti pracovního uplatnění pro osoby s mentální retardací

Práce je základní potřebou každého jedince. Práce, kterou vykonáváme, ovlivňuje naše postavení ve společnosti a naše sebeuvědomování. Práce nám také na základně finanční úrovni dává určitý stupeň volnosti a svobody (Pipeková, 2006).

Osobám s mentální retardací práce poskytuje ekonomickou nezávislost na sociálních službách nebo péči a umožňuje jim žít na vyšší životní úrovni. Práce rovněž pozitivně přispívá sebejistotě, pomáhá rozvíjet sociální interakci a učí novým dovednostem (Šiška, 2005).

Pro osoby s mentální retardací je vstup na trh práce důležitým projevem sociální svobody. Práce napomáhá k rozšiřování zájmů jedince a k navazování nových sociálních kontaktů, zlepšuje jejich pracovní dovednosti, schopnosti a dává jim jistotu sociálních výhod (Valenta, Müller, 2003).

Osoby s mentální retardací by měly vykonávat práci odpovídající úrovni jejich kognitivních schopností. Práce by neměla být příliš náročná na časté změny a rychlé reakce (Vágnerová, 2012).

Společnosti nebo organizace, které chtějí poskytnout pracovní místo osobě s mentální retardací, musí počítat s možným výskytem komplikací. Problém může nastat u některých jedinců, kteří nejsou schopni se přizpůsobit nebo se vyrovnat s nově vzniklými a obtížnými situacemi (Zámečnicková, in Opatřilová, Zámečnicková, 2005).

Osoba s mentální retardací může navštěvovat pracovní místa pro osoby se zdravotním postižením, sociálně terapeutické dílny, centra denních služeb nebo podporovaná zaměstnání.

3.1 Pracovní místo pro osoby se zdravotním postižením

Na pracovních místech pro osoby se zdravotním postižením jsou zaměstnávány osoby s těžkou mentální retardací a s kombinovaným vadami. Dále jsou zde zaměstnávány osoby, které nemají žádnou kvalifikaci nebo ji mají velmi nízkou. Pro mnohé osoby s mentální retardací jsou tyto organizace jednou z možností, jak se mohou pracovní a sociálně začlenit. Pracovní místa se zabývají různými činnostmi a plně respektují všechny zdravotně postižené osoby (Zámečnicková, in Opatřilová, Zámečnicková, 2005).

Pracovní místo je přizpůsobené zaměstnancům se zdravotním postižením a úřad práce poskytuje na toto místo finanční příspěvky. S úřadem práce musí být uzavřena písemnou formou dohoda na dobu tří let. Jednou z podmínek je, že klient bude pracovní činnost pro tuto instituci vykonávat nejméně po dobu dvou let. Celý institut funguje na zcela stejném principu jako chráněné pracovní dílny (MPSV, 2021).

3.2 Sociálně terapeutická dílna

Sociálně terapeutické dílny jsou vytvářeny pro osoby s mentální retardací nebo jiným zdravotním postižením od patnácti let věku. Služby jsou poskytovány dlouhodobě a pravidelně. Klienti se učí pracovním návykům a dovednostem. Dílny taky fungují jako ergoterapie – léčba prací.

Sociálně terapeutické dílny poskytují stravu, pomoc při osobní hygieně a zdokonalují pracovní a sebeobslužné návyky.

Nejčastěji jsou chráněné dílny zřizovány neziskovými organizacemi, občanskými sdruženími nebo obcemi.

Každý klient má individuální plán, podle kterého se postupuje. Vhodné pracovní místo se hledá podle schopností, dovedností, zálib a možností klienta. Dílny se snaží rozvinout a naučit klienty pracovní odpovědnosti a kooperaci s jejich spolupracovníky. Hlavním účelem těchto dílen je trénink denního a pracovního režimu a pracovních schopností (Pipeková, 2006).

Klienti za práci nedostávají žádnou finanční odměnu.

3.3 Podporované zaměstnání

Podporované zaměstnání vzniklo jako alternativa pro lidi s mentální retardací nebo jiným společenským hendikepem, jako pomocný stupeň přechodu z méně náročného a cvičného do reálného prostředí. Tato alternativa má původ ve Spojených státech amerických. Místo speciálních zařízení, kde se trénují dovednosti a schopnosti klientů, se podporované zaměstnání snaží nalézt pracovní místo, které bude vhodné pro individuální potřeby klientů a kde se naučí potřebným návykům a dovednostem pro práci. Podporované zaměstnávání vyhledávají pracovní místa na otevřeném trhu práce a ne v organizacích jako jsou chráněné dílny nebo jiná místa, určená pro osoby s postižením. Pracovní místa pro osoby se zdravotním postižením, které se snaží najít podporované zaměstnání, musí být z pravidla řádně placena.

V České republice se podporované zaměstnávání objevilo v Praze roku 1995, kdy vznikla první agentura. Ta byla finančně podporována americkou vládou z důvodu mezinárodního

rozvoje. Postupem času docházelo k rozšiřování těchto agentur i do dalších krajů. Dnes nalezneme tuto službu podporovaného zaměstnávání téměř ve všech regionech. Tyto služby jsou obstarávány nestátními a neziskovými organizacemi (asistence, 2021).

Podporované zaměstnávání je na dobu devíti let. Tyto služby jsou pro osoby, jejichž schopnosti a dovednosti jsou na nižší úrovni, a mají tak problém si práci najít nebo se na pracovním místě udržet.

Podporované zaměstnávání pomáhá osobám se zdravotním postižením uplatit se na otevřeném trhu práce. Klienti jsou zařazeni na pracovní pozici podle jejich možností. Každý z klientů je začleněn individuálně a na vhodné pracovní místo. Tato služba pomáhá nejen při získání práce, ale taky při zvládnání pracovních činností a udržení si pracovního místa. Službu lze využívat opakovaně (Zámečnicková, in Opatřilová, Zámečnicková, 2005).

Podporované zaměstnávání umožňuje klientům i různé formy podpory, jako jsou:

- poradenství,
- individuální konzultace,
- pomoc s přípravou na pracovní činnost,
- pracovní asistence,
- doprovod do práce.

Podporované zaměstnávání je druh systému určený pro podporu osob s těžkou mentální retardací. Podpora se poskytuje klientovi i jeho zaměstnavateli. Klient se potřebným schopnostem zacvičuje až přímo v práci. Mimo jiné služba pomáhá s hygienickými návyky, pracovní dochvilností a s osvojováním sociálních dovedností, které jsou důležité pro udržování dobrých pracovních vztahů a kontaktů. Při práci je klient pozorován asistentem, který sleduje jeho dovednosti, schopnosti a snaží se tak najít pracovní místo, které klientovi bude nejlépe vyhovovat. Asistent taky komunikuje se zaměstnavatelem a kolegy svého klienta. Postupně se od podpory ustupuje až do doby, kdy je klient úplně samostatný. Někdy se přítomnost asistenta uvádí jako negativní, neboť jeho přítomnost poukazuje na postižení klienta. Za nejvhodnější asistenty jsou tak považováni spolupracovníci (Šiška, 2005).

3.4 Úloha úřadů práce s osobami s mentální retardací

V České republice je státní správa z hlediska politiky nezaměstnanosti prováděna institucemi:

- Ministerstvo práce a sociálních věcí,
- úřady práce.

Ministerstvo práce a sociálních věcí spravuje a dohlíží na činnosti státní správy, mimo tuto činnost spravuje i správu sociálního zabezpečení. Je to právě ministerstvo, které posuzuje zdravotní stav a pracovní způsobilost občanů České republiky za účelem důchodového pojištění (Zámečnicková, in Opatřilová, Zámečnicková, 2005).

Tato instituce sleduje trh práce a vyhodnocuje nabídky a poptávky. Je hlavním orgánem pro oblast nezaměstnanosti.

Úřady práce jsou správní orgán, který je spravován Ministerstvem práce a sociálních věcí. Hlavním úkolem je sledování trhu práce nejen v České republice, ale i v Evropské unii. Další činností úřadů práce je poskytování informací při výběru povolání a obstaráním pracovního místa pro uchazeče. Poskytují taky poradenské služby. Všechny úřady práce mají přehled o volných pracovních pozicích, o počtu nezaměstnaných a taky o počtu nezaměstnaných nebo zaměstnaných osob s mentálním retardací nebo s jiným postižením (NVF a MPSV, 2013).

Poradenské služby dostupné na úřadech práce

Poradenské služby na úřadech práce jsou poskytovány klientům, kteří potřebují poradit s výběrem jejich budoucího povolání a kteří se potřebují připravit na profesní život. Úřady práce s klienty řeší i případnou změnu profese nebo získání nového pracovního místa. Poradenské služby pracují s dalšími obory, jako jsou například psychologie, právo, ekonomie a sociologie.

Každý úřad práce má několik útvarů v poradenství:

- speciálně-pedagogické,
- pro volbu profese,
- pro volbu profese v zahraničí (EURES),
- nabízející rekvalifikaci.

Všechny služby jsou poskytovány i osobám s mentální retardací nebo jiným postižením, kterým při podávání poradenství musí být věnována zvýšená pozornost a péče. Z poradenství se na úřadu práce nejvíce využívá nácvik pracovních dovedností, a to pro osoby, které byly dlouhodobě bez pracovní pozice.

Střediska mají informační a poradenskou činnost. Úzce pracují se Správou sociálního zabezpečení, školami, PPP (pedagogicko-psychologická poradna), SPC (speciálně-pedagogická centra), charitou, církvemi a různými organizacemi (Opatřilová, in Opatřilová, Zámečnicková, 2005).

Tato střediska poskytují služby zvláště žákům základních a středních škol, kteří si volí povolání nebo další vzdělání. Služby jsou využívány i dospělými, kteří mají zájem o profesi nebo další možné vzdělání. Střediska pořádají například různé veletrhy vzdělávání středních a vysokých škol, zprostředkovávají schůzky s výchovnými poradci (NVF a MPSV, 2013).

Úřady práce poskytují i pracovní rehabilitaci a vedou si záznamy o osobách se zdravotním postižením. Záznamy obsahují základní informace, jako je jméno, bydliště a druh zdravotního postižení, nalezneme zde také možnosti pracovního uplatnění.

3.5 Vztah osob s mentální retardací k pracovní výchově

Mentální retardace se může projevovat různým rozsahem narušení duševního vývoje, a to u jednotných částí psychiky. Žáci si musí neustále opakovat pracovní činnosti, postupy a informace, které jsou k jejich práci potřebné. Stejně jako žák, tak i zaměstnanec s mentální retardací potřebuje neustálý dohled a kontrolu. Ve školním i v pracovním prostředí má tato osoba sestavený individuální vzdělávací plán, podle kterého se musí přesně postupovat. Bez takové přípravy by nebylo možné splnění zadaných úkolů.

U osob s mentální retardací je nejčastější jednání v afektu, to převažuje nad rozumovým jednáním. Jednání v afektu se odehrává na základě silné, právě prožívané emoce, což ztěžuje splnění zadaného úkolu. Často se stává, že žáci nebo zaměstnanci odejdou od rozpracovaného úkolu nebo si hledají jinou činnost, protože mají problém s překonáním některých emocí nebo se zvýšeným úsilím, které je potřebné pro dokončení zadané práce. Při správné péči a vedení tyto projevy mohou s vyšším věkem postupně odeznít.

Intaktní jedinec, který nemá při své práci úspěch, následně vyvine větší úsilí a snahu, to neplatí u osoby s mentální retardací, v tomto případě dochází naopak ke stagnaci. Pro jedince s mentální retardací není doporučována práce se stroji, přístroji a zařízeními, které by mu mohly ublížit. Problémem s pracovní činností mají torpidní osoby, pro ně je důležitá dostatečně velká motivace.

Pracovní činnosti jsou důležité pro tělesný rozvoj osob s mentální retardací. Mají opožděný růst, oslabené svalstvo a zhoršenou motoriku, což způsobuje rychlou únavu při výkonu těchto činností. Je tak nezbytně důležité, aby jejich práce byla důkladně organizována. Měly by se dodržovat přestávky a důležitá je i volba pracovních činností ve vhodně zvoleném pracovním prostředí.

Pravidelný nácvik dovedností a schopností potřebných pro výkon práce může zlepšit elementární činnosti.

V teoretické části byly popsány možnosti vzdělávání dětí a žáků s mentální retardací, na kterou navazuje část praktická, ve které bude analyzováno, jaká je uplatnitelnost absolventů vybraných středních škol zlínského kraje a zda jsou další možnosti vzdělávání žáků s mentální retardací.

PRAKTICKÁ ČÁST

4. Charakteristika praktické části

4.1 Realizace šetření

Praktická část bakalářské práce se zabývá zpracováním výzkumu a bylo provedeno formou dotazníkového šetření. Dotazníky byly rozeslány e-mailem na střední odborné učiliště a odborné učiliště. Zaslání dotazníků bylo předem domluveno a umožněno jeho rozeslání absolventům.

Střední odborné školy dále rozeslaly dotazníky osloveným respondentům (absolventům s mentální retardací). Výsledky z dotazníků jsou následně zpracovány do přehledných grafů.

4.2 Cíl šetření

Cílem výzkumného šetření bakalářské práce je zjistit možnosti uplatnění absolventů Středního odborného učiliště s mentální retardací.

4.3 Cílová skupina

Výzkumné šetření se vztahuje pouze na absolventy středních odborných učilišť s mentální retardací, kteří úspěšně splnili závěrečné zkoušky ve školním roce 2019/2020.

Šetření bylo provedeno na středních odborných školách, které nabízí E obory:

1. Střední odborné učiliště Uherský Brod
2. Střední odborné učiliště Valašské Klobouky
3. Odborné učiliště a základní škola Holešov
4. Střední škola nábytkářská a obchodní Bystřice pod Hostýnem

4.4 Metodologie šetření

Šetření bylo provedeno na Středním odborném učilišti Uherský Brod a na dalších vybraných středních odborných učilištích a odborných učilištích ve Zlínském kraji. Školy byly vybrány na základě nabídky E oborů, které navštěvují především žáci s mentální retardací nebo jiným zdravotním postižením.

Pro průzkum na oslovených školách byla použita metoda kvantitativního výzkumu a dotazníkového šetření. Dotazníková metoda byla zvolena na základě nepříznivé epidemiologické situace u nás v České republice. Pro obě strany tato forma byla nejlepším a nejbezpečnějším řešením. Dotazník byl vytvořen v aplikaci Microsoft Word pomocí stručných a jednoduchých otázek.

Během průzkumu bylo osloveno 59 respondentů a 4 školy. Z celkového počtu 59 respondentů byla návratnost od 51 respondentů, 8 respondentů na dotazník neodpovědělo. Po obdržení již vyplněných dotazníků se nejprve rozdělily podle typu odpovědí a podle školy. Získaná data byla následně zpracována do tabulek a grafů. Data jsou uváděna v absolutních číslech a v procentech.

5. Charakteristika Středního odborného učiliště v Uherském Brodě

Střední odborné učiliště v Uherském Brodě nabízí vzdělávání pro absolventy základních škol a základních škol zřízených podle paragrafu 16 odstavce 9. Škola má obory zaměřené na oblast potravinářství, zemědělství, stavebnictví, automobilní, speciální obory a nástavbu. Poskytuje studium denní i dálkovou formou. Žáci si mohou vybrat z patnácti učebních oborů, které jsou zakončeny závěrečnou zkouškou, potom mohou pokračovat v nástavbovém oboru Podnikání (dvouletém nebo tříletém), který je zakončen maturitní zkouškou. Žáci školy mají možnost se ubytování v domově mládeže.

Škola spolupracuje s firmami a podnikateli nejen v okolí Uherského Brodu, což umožňuje žákům vykonávat řádnou přípravu během odborné praxe. Během odborného výcviku u firmy se žáci seznámí s chodem provozu a následně po ukončení studia se mohou ucházet o pracovní pozice u firmy, u kterých svou praxi vykonávali. Možnost praxe ve firmách je umožněna žákům vyšších ročníků, žáci nižších ročníků se odborným znalostem a dovednostem učí ve vyhrazených prostorech školy, vybavených dílnách a přizpůsobených právě pro jejich odborné zaměření (SOU Uherský Brod, 2020/2021).

Střední odborné učiliště v Uherském Brodě roku 2017 získalo ocenění Národní rady cenu Mosty za práci s osobami se zdravotním postižením.

Nabídka oborů Středního odborného učiliště v Uherském Brodě:

- Chovatelství – zakončení maturitou
- Podnikání – zakončení maturitou
- Mechanik/ opravář motorových vozidel
- Opravář zemědělských strojů
- Zahradník – krajinář
- Pekař
- Potravinářské práce
- Opravářské práce
- Pečovatelské služby
- Zedník
- Podlahář
- Malíř a Lakýrník
- Klempíř

- Instalatér
- Kominík
- Tesař
- Zemědělec – farmář

Úspěšný absolvent středního odborného učiliště získá výuční list nebo maturitu. Absolvent kategorie H oborů po získání výučního listu může pokračovat v nástavbovém studijním programu, denní nebo dálkové formy, po absolvování získá maturitní vysvědčení (SOU Uherský Brod, 2020/2021).

5.1 Možnosti vzdělávání absolventů ze základních škol a základních škol zřízených podle paragrafu 16 odstavce 9 na Středním odborném učilišti v Uherském Brodě

Mezi učební obory, které jsou určeny pro studium žáků s mentální retardací nebo jiným postižením, patří opravářské práce a potravinářské práce. Tyto obory jsou označovány obory E. Obory E mají nižší nároky na všeobecnou a odbornou přípravu. Absolventi jsou připraveni na výkon elementárních dělnických prací.

Pro žáky s mentální retardací je důležitý odborný výcvik. Praktická výuka lépe vysvětluje probíranou látku a žáci tak snadněji pochopí látku probíranou v teorii. Velkou roli hraje rozdělení žáků do skupin. To platí zvláště pro žáky končících ročníků, kdy je odborná výuka rozdělná do modulů. Velký význam má i vytvoření skupinek podle schopností žáků.

Výuka speciálních oborů E probíhá v desetidenních cyklech, z čehož praxe je šest dní a teoretická výuka čtyři dny (SOU Uherský Brod, 2020/2021).

Potravinářské práce

Potravinářské práce je obor zaměřený na pekařské práce. Tento obor se studuje po dobu dvou let a je určen jak pro dívky, tak pro chlapce. Uchazeč o obor musí být zdravotně způsobilý, musí doložit zdravotní posudek o svém zdravotním postižení nebo znevýhodnění. Učební obor je zakončen závěrečnou zkouškou a po úspěšném splnění absolvent získá výuční list.

Učební obor Potravinářské práce má za cíl připravit žáky k samostatnému plnění zadané práce v jejich budoucím zaměstnání v potravinářském oboru. Během studia žáci získávají teoretické znalosti o správném zacházení s přístroji a surovinami a správném přístupu a postoji k samotné práci. Mimo teoretické vědomosti samozřejmě získávají i

znalosti praktické, a to při odborném výcviku, který je důležitý pro osvojování návyků a činností žáků s mentální retardací.

Žáci se nejprve seznámí s pracovním prostředím. To zahrnuje seznámení s přístroji, bezpečností práce, hygienou pracovního místa a osobní hygienou. Učí se uklidovým znalostem a postupům, které jsou nezbytné v potravinářském pracovním prostředí.

Během studia na Středním odborném učilišti v Uherském Brodě se žáci naučí, jak pracovat se surovinami k výrobě jemného, běžného pečiva a chleba. Mezi učivo potravinářských prací spadají i základy cukrářské výrobky, jako je práce s náplněmi, polevami a základními hmotami.

Žáci celou dobu pracují pod odborným dozorem učitelů.

Po absolvování oboru potravinářské práce se žák uplatní v potravinářských odvětvích, jako jsou pekárny, cukrárny, pizzerie, nebo v supermarketech v sekci rozpékání pečiva (SOU Uherský Brod, 2020/2021).

Opravářské práce

Učební obor Opravářské práce se studuje po dobu tří let a je určen spíše pro chlapce. Uchazeč musí předložit doklad o zdravotní způsobilosti a taky musí doložit zdravotní posudek o svém zdravotním postižení nebo znevýhodněním. Obor je určen pro žáky základní školy nebo pro žáky základní školy zřízené podle §16 odst. 9. Je zakončena závěrečnou zkouškou a žák získává výuční list.

Odborný výcvik opravářských prací má za cíl připravit a naučit žáky schopnostem a dovednostem potřebných pro zvládnutí praktických činností odpovídajících tomuto oboru. Všechny potřebné dovednosti a návyky, které žáci musí zvládnout, jsou obsaženy v učební osnově.

Žáci si během odborného výcviku osvojí například strojní a ruční obrábění kovů, tvarování kovů za všech podmínek a situací, které při běžném provozu mohou nastat. Další činností, která se v oboru učí, je oprava motorových vozidel a různé montážní činnosti. Mimo praktické činnosti se taky učí posoudit náročnost a složitost zadaného úkolu a dodržování bezpečnosti práce.

Po absolvování oboru opravářské práce se žák uplatní v pracovní činnosti jako jsou svářečské, montážní a opravářské práce nebo řidič traktoru (SOU Uherský Brod, 2020/2021).

5.2 Uplatnění osob s mentální retardací na Uherskobrodsku

Osoby s mentální retardací se mohou na Uherskobrodsku uplatnit v několika níže zmíněných pracovištích.

RediHend – Recyklační dílna hendikepovaných se nachází v Uherském Brodě. Je to sociálně terapeutická dílna, která se zabývá recyklací elektroodpadu. Materiály, které firma rozdělí, se používají pro další zpracování. V roce 2020 zahájila firma i 3D tisk, a to pro potřeby svých zaměstnanců, lékařských zařízení a pro potřeby domů pro seniory. Tisknou především ochranné štíty a brýle (RediHend, 2021).

PRYMASTYL chráněná dílna s.r.o. – tato společnost se věnuje výrobě pracovních oděvů, obuvi a pracovních ochranných pomůcek. Společnost se společně s výrobou věnuje i prodeji a rozvozu svých výrobků. Společnost se nachází ve Starém Městě u Uherského Hradiště (PrymaStyl, 2019).

Výkup recyklace desek plošných strojů – speciálně terapeutická dílna, která se nachází v Uherském Brodě. Věnuje se plošnému čištění strojů od nežádoucích dílů (Čemores, 2021).

TERPA SPOL. s r.o. – sociálně terapeutická dílna. Dílna v Uherském Hradišti, která se zabývá správou a údržbou nemovitostí, úklidovými službami a prodejem drogistického zboží, jako je například dámská a pánská kosmetika (Evropská databanka, 2021).

6. Analýza získaných dat

Šetření bylo provedeno v období školního roku 2019/2020. Získaná data byla zpracována do grafů, a to sloupcových a výšečových.

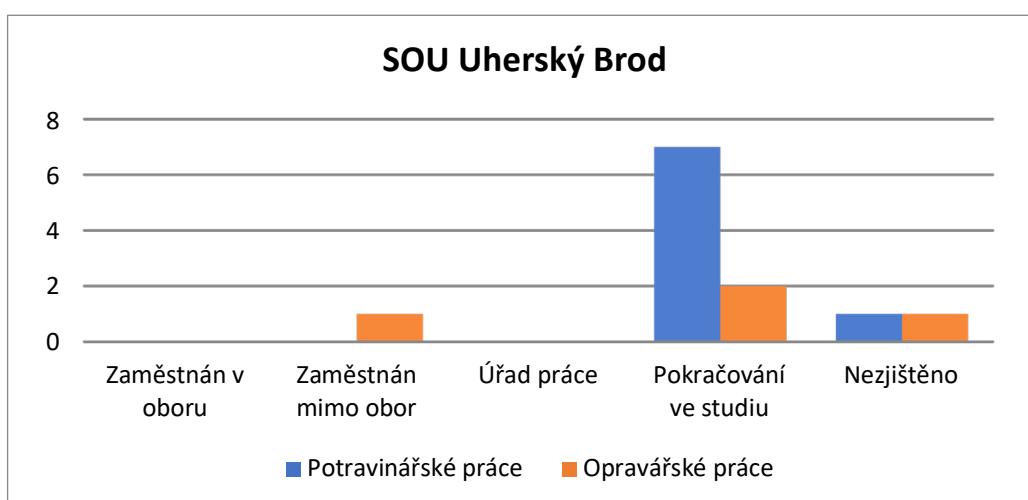
6.1 Uplatnění absolventů s mentální retardací ze Středního odborného učiliště Uherský Brod ve Zlínském kraji

Z oslovených 8 respondentů z oboru potravinářské práce bylo zjištěno, že 7 respondentů pokračovalo dále ve studiu a 1 respondent nebyl zjištěn vůbec. Ani jeden ze zjištěných respondentů tak není zaměstnán v oboru nebo mimo obor a žádný není veden na úřadu práce.

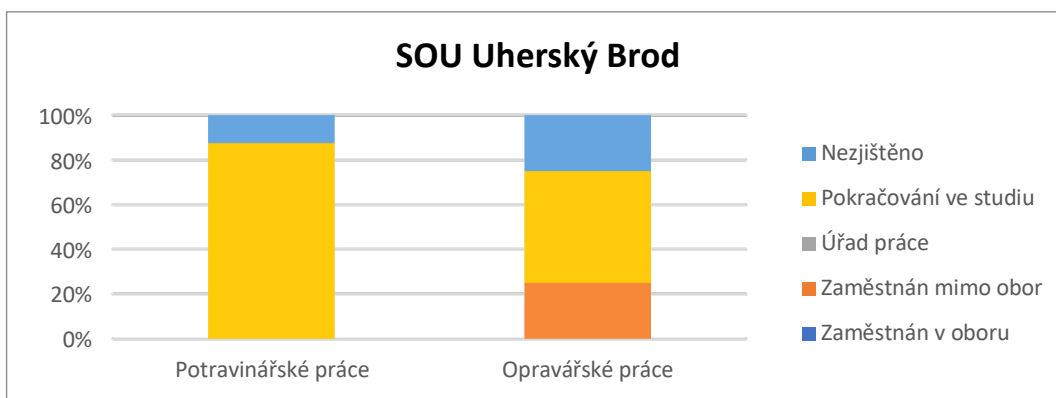
Z oslovených 4 respondentů z oboru opravářské práce bylo zjištěno že 1 respondent je zaměstnán mimo obor, dva pokračovali ve studiu a 1 respondent nebyl zjištěn. Ani jeden ze zjištěných respondentů není zaměstnán v oboru a ani jeden není veden na úřadu práce.

SOU Uherský Brod		
Obor	Potravinářské práce	Opravářské práce
Zaměstnán v oboru	0	0
Zaměstnán mimo obor	0	1
Úřad práce	0	0
Pokračování ve studiu	7	2
Nezjištěno	1	1
Celkem	8	4

Tabulka č. 1: Uplatnitelnost absolventů SOU Uherský Brod
Zdroj: vlastní

Graf č. 1: Uplatnitelnost absolventů SOU Uherský Brod
Zdroj: vlastní

Graf č. 2: Uplatnitelnost absolventů SOU Uherský Brod – procentuální zastoupení
Zdroj: vlastní

6.2 Uplatnění absolventů s mentální retardací ve Zlínském kraji

Uplatnění absolventů SOU Valašské Klobouky v roce ukončení studia 2019/2020

Z oslovených 6 respondentů z oboru Malířské a natěračské práce jsou 2 zaměstnání v oboru, 3 pokračovali ve studiu a 1 z respondentů nebyl zjištěn. Žádný z oslovených respondentů není zaměstnán mimo obor a ani není veden na úřadu práce.

Z oslovených 4 respondentů z oboru Stravovací a ubytovací služby jsou 2 zaměstnání v oboru a dva respondenti pokračovali ve studiu. Žádný ze zjištěných respondentů není zaměstnán mimo obor a není veden na úřadu práce.

Z oslovených 3 respondentů v oboru Pečovatelské služby je 1 veden na úřadu práce, 1 pokračoval ve studiu a 1 nebyl zjištěn. Žádný ze zjištěných respondentů není zaměstnán v oboru nebo mimo obor.

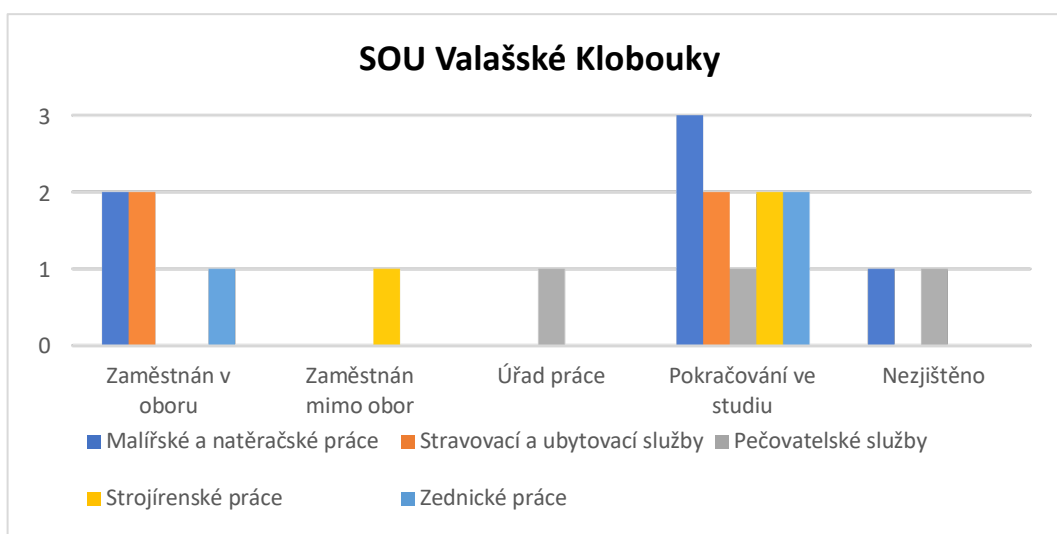
Z oslovených 3 respondentů v oboru Strojírenské práce je 1 zaměstnán mimo svůj obor a 2 pokračovali ve studiu. Žádný ze zjištěných respondentů není zaměstnán v oboru nebo veden na úřadu práce.

Z oslovených 3 respondentů v oboru Zahradnické práce je 1 zaměstnán v oboru a 2 pokračovali ve studiu. Žádný ze zjištěných respondentů není zaměstnán mimo obor nebo veden na úřadu práce.

Střední odborné učiliště Valašské Klobouky					
Obor	Malířské a natěračské práce	Stravovací a ubytovací služby	Pečovatelské služby	Strojírenské práce	Zednické práce
Zaměstnan v oboru	2	2	0	0	1
Zaměstnan mimo obor	0	0	0	1	0
Úřad práce	0	0	1	0	0
Pokračování ve studiu	3	2	1	2	2
Nezjištěno	1	0	1	0	0
Celkem	6	4	3	3	3

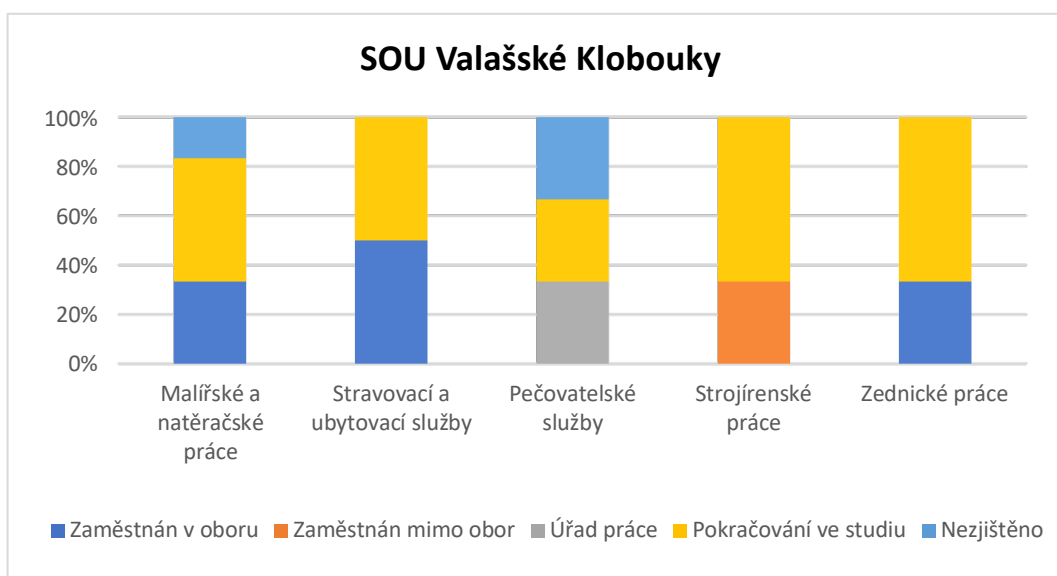
Tabulka č. 2: Uplatnitelnost absolventů SOU Valašské Klobouky

Zdroj: vlastní

Graf č. 3: Uplatnitelnost absolventů SOU Valašské Klobouky

Zdroj: vlastní

Graf č. 4: Uplatnitelnost absolventů SOU Valašské Klobouky – procentuální zastoupení

Zdroj: vlastní

Uplatnění absolventů Odborného učiliště Holešov v roce ukončení studia 2019/2020

Z oslovených 3 respondentů v oboru stravovací a ubytovací služby je 1 zaměstnán v oboru, 1 pokračoval ve studiu a 1 z respondentů nebyl zjištěn. Žádný ze zjištěných respondentů není zaměstnán mimo obor nebo veden na úřadu práce.

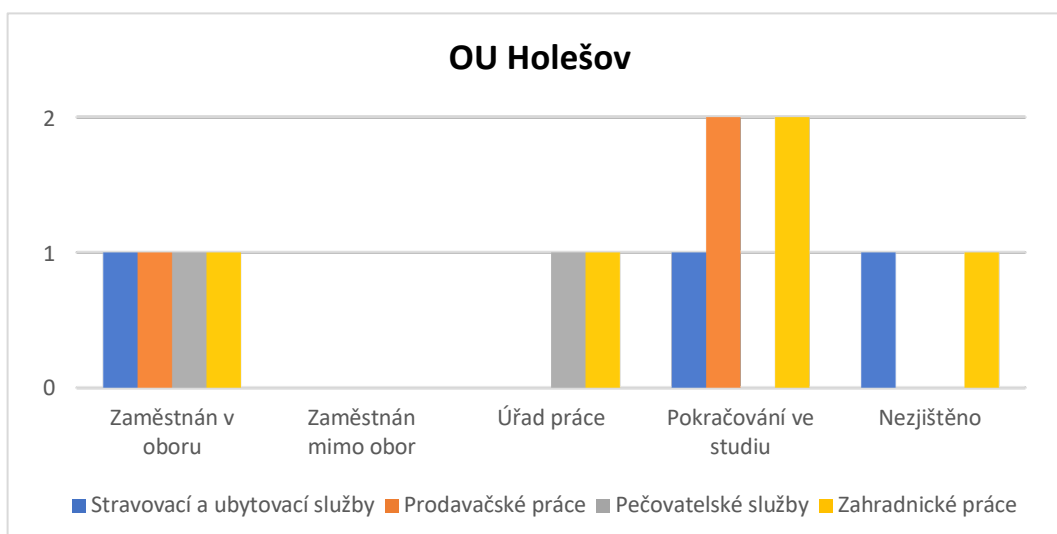
Z oslovených 3 respondentů v oboru Prodavačské práce je 1 zaměstnán v oboru a 2 pokračovali ve studiu. Žádný ze zjištěných respondentů není zaměstnán mimo svůj obor nebo veden na úřadu práce.

Z oslovených 2 respondentů v oboru Pečovatelské služby je 1 zaměstnán v oboru a 1 je veden na úřadu práce. Žádný ze zjištěných respondentů není zaměstnán mimo obor nebo pokračoval ve studiu.

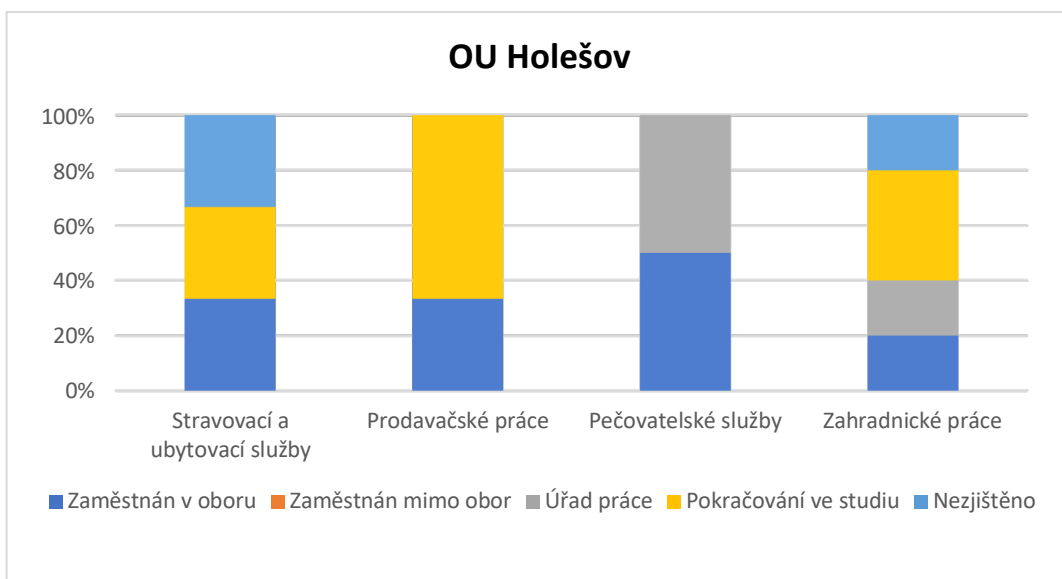
Z oslovených 5 respondentů v oboru Zahradnické práce je 1 zaměstnán v oboru, 1 je veden na úřadu práce, 2 pokračovali ve studiu a 1 z 5 respondentů nebyl zjištěn.

Odborné učiliště Holešov				
Obor	Stravovací a ubytovací služby	Prodavačské práce	Pečovatelské služby	Zahradnické práce
Zaměstnán v oboru	1	1	1	1
Zaměstnán mimo obor	0	0	0	0
Úřad práce	0	0	1	1
Pokračování ve studiu	1	2	0	2
Nezjištěno	1	0	0	1
Celkem	3	3	2	5

Tabulka č. 3: Uplatnitelnost absolventů OU Holešov
Zdroj: vlastní

Graf č. 5: Uplatnitelnost absolventů OU Holešov
Zdroj: vlastní

Graf č. 6: Uplatnitelnost absolventů OU Holešov – procentuální zastoupení
Zdroj: vlastní

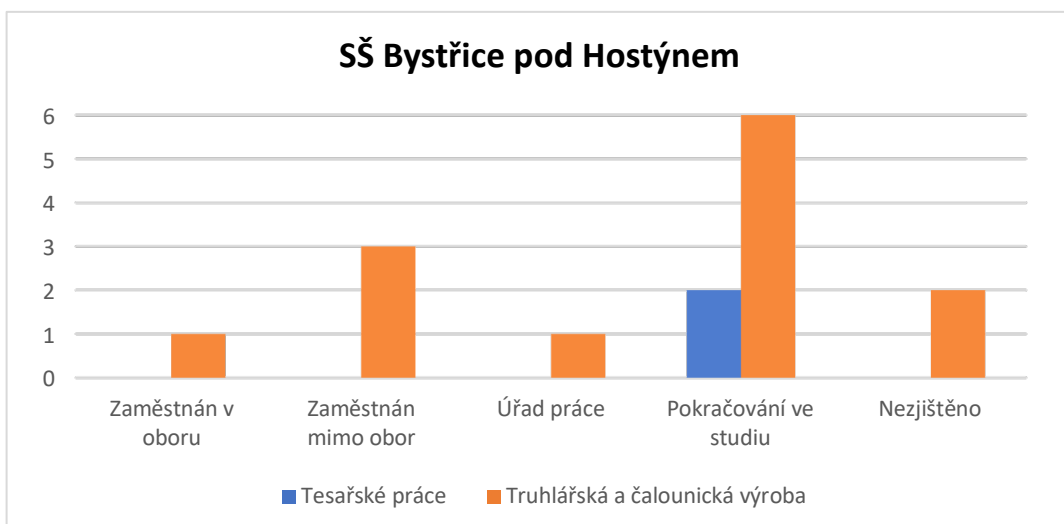
Uplatnění absolventů Střední školy nábytkářské a obchodní Bystřice pod Hostýnem v roce ukončení studia 2019/2020

Z oslovených 2 respondentů v oboru Tesařské práce 2 pokračovali ve studiu. Žádný ze zjištěných respondentů není zaměstnán v oboru, mimo obor nebo veden na úřadu práce.

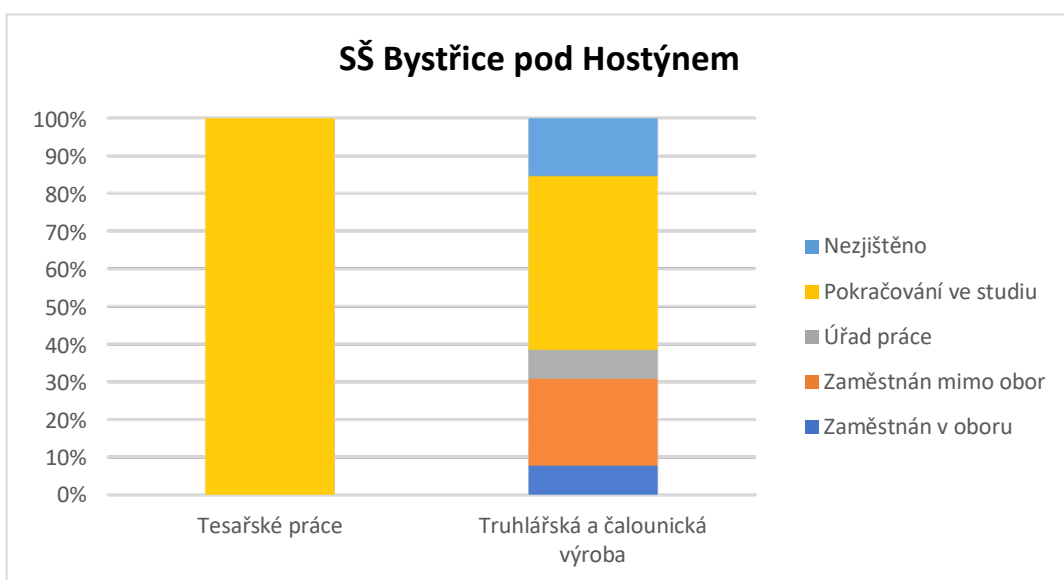
Z oslovených 13 respondentů v oboru Truhlářská a čalounická výroba je 1 zaměstnán v oboru, 3 zaměstnání mimo obor, 1 veden na úřadu práce, 6 pokračovalo ve studiu a 2 z 13 respondentů nebyli zjištěni.

SŠ nábytkářská a obchodní Bystřice pod Hostýnem		
Obor	Tesařské práce	Truhlářská a čalounická výroba
Zaměstnan v oboru	0	1
Zaměstnan mimo obor	0	3
Úřad práce	0	1
Pokračování ve studiu	2	6
Nejistěno	0	2
Celkem	2	13

Tabulka č. 4: Uplatnitelnost absolventů SŠ nábytkářská a obchodní Bystřice pod Hostýnem
Zdroj: vlastní

Graf č. 7: Uplatnitelnost absolventů SŠ nábytkářská a obchodní Bystřice pod Hostýnem
Zdroj: vlastní

Graf č. 8: Uplatnitelnost absolventů SŠ nábytkářská a obchodní Bystřice pod Hostýnem - procentuální zastoupení
Zdroj: vlastní

Uplatnění absolventů s mentální retardací ve Zlínském kraji v roce ukončení studia 2019/2020

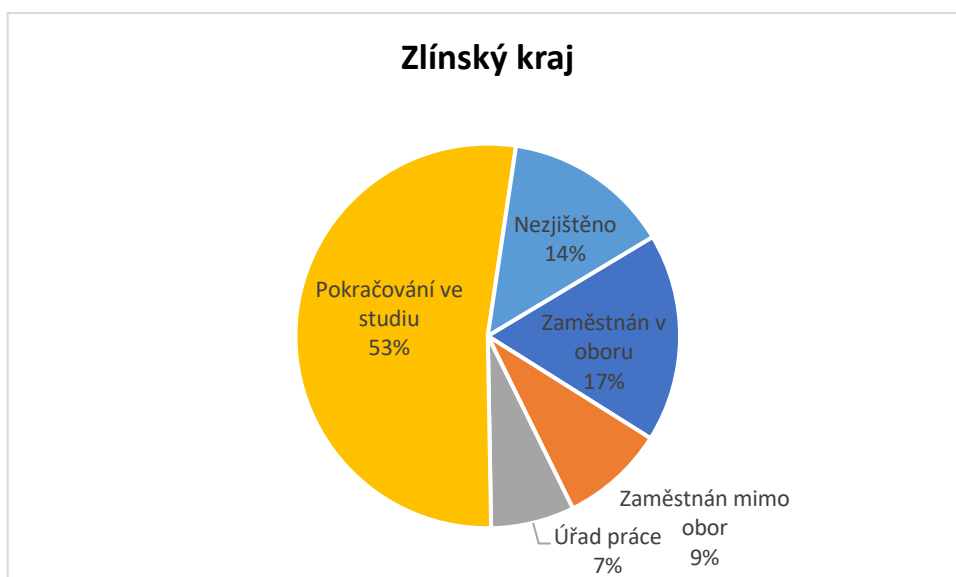
Celkový pohled na Zlínský kraj při oslovení všech 4 škol. Po ukončení studia roku 2019/2020 se 10 absolventů s mentální retardací uplatnilo v oboru, 5 se uplatnilo mimo svůj obor, 4 jsou vedeni na úřadu práce, 32 pokračovalo ve studiu a 8 z 59 respondentů nebylo zjištěno.

Zlínský kraj	
Zaměstnán v oboru	10
Zaměstnán mimo obor	5
Úřad práce	4
Pokračování ve studiu	32
Nezjištěno	8
Celkem	59

Tabulka č. 5: Uplatnitelnost absolventů SŠ s mentální retardací ve Zlínském kraji
Zdroj: vlastní

Graf č. 9: Uplatnitelnost absolventů SŠ s mentální retardací ve Zlínském kraji
Zdroj: vlastní

Graf č. 10 : Uplatnitelnost absolventů SŠ s mentální retardací ve Zlínském kraji – procentuální zastoupení
Zdroj: vlastní

7. Diskuse a závěry šetření

Hlavním cílem šetření bylo zjistit, jaké pracovní nebo edukativní možnosti společenského uplatnění mají absolventi středního odborného učiliště s mentální retardací.

V praktické části byly pomocí e-mailu rozeslány krátké dotazníky. Škola je pak následně rozeslala jejich absolventům E oborů. Na základě zpětných dotazníků bylo šetření vyhodnoceno a graficky zobrazeny.

Mezi vybraná střední odborná učiliště patří Střední odborné učiliště Uherský Brod, kde z jednotlivých učebních oborů a počtu absolventů nejvíce vyučených žáků dále pokračuje ve studiu v jiném zvoleném učebním oboru. Dále bylo osloveno Střední odborné učiliště Valašské Klobouky, jehož absolventi učebních oborů E také většinou pokračují ve studiu v jiném oboru, stejně jako absolventi Odborného učiliště Holešov, které nabízí čtyři učební obory E. Poslední oslovenou školou zařazenou do statistiky šetření a vyhodnocení, byla Střední odborná škola nábytkářská a obchodní Bystřice pod Hostýnem. I její absolventi volí cestu v pokračování studia. Všichni absolventi zmiňovaných škol pokračují ve vzdělávání v oborech zařazených podle kvalifikační úrovně o stupeň výše, čili v oborech „H“ (EQF 3).

Z hodnocení je uplatnění absolventů učebních oborů E (EQF 2) ve Zlínském kraji vyplývá, že většina z nich dále pokračuje ve vzdělávání v oboru, který je zařazen do kategorie EQF 3, menší část nachází uplatnění v oboru, který vystudovali, další pracují mimo obor, případně jsou v evidenci úřadu práce. Výsledná zjištění nasvědčují tomu, že najít uplatnění pro absolventy E oborů není snadné. Nad důvodem této skutečnosti můžeme pouze spekulovat. Vliv na ni má zřejmě i nepříznivá ekonomická situace státu. Dále se domnívám, že jedinci uplatnění v daném oboru ani nehledali, a to z několika důvodů. Například je daný obor dostatečně nezaujal nebo našli lepší pracovní pozici s větším finančním výdělkem.

Snahou každé školy je, aby se zařadili do běžného života. Proto je potřeba vytvořit pro ně takové podmínky, které budou schopni zvládnout jak v osobním životě, ale zejména v běžném praktickém pracovním životě. K tomu jim mnohdy napomáhá jejich snaha uspět a také zručnost a pracovitost.

Pro každého jedince s mentální retardací nebo i jiným postižením je důležitá diagnostika jejich postižení. Diagnostika je prováděna ve speciálně-pedagogickém centru nebo pedagogicko-psychologická poradně. Jak je již zmíněno, pro všechny žáky s mentální retardací je důležitá diagnostika a následný přístup pedagogů. Proto je pro tyto žáky důležité

prostředí, ve kterém se vzdělávají a rozvíjí své schopnosti. Druhá kapitola se zabývá předškolním, základním a středním vzděláním, protože všechny tyto instituce jsou důležitým prvkem v utváření a rozvíjení osobnosti všech jedinců s mentální retardací a jedinců intaktních. Po úspěšných závěrečných zkouškách na středním odborném učilišti absolventi mohou dále rozšiřovat svou kvalifikaci. Mají zájem o zvýšení vzdělání ve svém oboru, protože se jim nabízí vhodná pracovní příležitost. Dostatečnou motivací je finanční ohodnocení. Díky pracovnímu uplatnění si jedinci s mentální retardací dokazují, že jsou užiteční pro společnost, zažijí pocit potřebnosti a samostatnosti.

Na závěr výzkumného šetření považuji za vhodné navrhnout možnosti, jak se dané problematice dále věnovat. Další šetření by mohlo být zaměřeno na rozdíl volby základní školy, ze které vychází žáci s mentální retardací. Problematika by se zabývala, zda je rozdíl při nástupu na SOU ze základní školy zřízené podle §16, odstavce 9 nebo ze základní školy. Bylo by poukázáno na to, jestli je inkluze správnou volbou.

Závěr

Bakalářská práce byla zaměřena na zařazení absolventů s mentální retardací středního odborného učiliště do běžného společenského života. Správné začlenění začíná už v útlém věku. Volba správné školy, ať mateřské a pak základní, je velmi důležitým krokem pro rozvoj a další vývoj jedince s mentální retardací. Dnešní doba nám nabízí možnosti v podobě odborných škol zaměřených na vzdělávání žáků s mentální retardací i pro postižení s kombinovanými vadami.

Úroveň školství i pedagogů se neustále posouvá vpřed na vyšší úroveň a díky tomu je přístup i odborný výklad žákům s tímto postižením odbornější. Jejich dovednosti a zkušenosti usnadňují žákům lépe se adaptovat v novém prostředí a tím snáze zvládat vzdělávání v nové škole.

Ve Zlínském kraji je několik středních odborných učilišť a odborných škol, které se zaměřují na vzdělávání žáků s mentální retardací. Na jedno učiliště je zaměřena i tato závěrečná bakalářská práce. Střední odborné učiliště Uherský Brod nabízí těmto žákům obor vzdělání Potravinářské práce se zaměřením na Pekařské práce. Obor navštěvují chlapci i děvčata. Další obor vzdělání pro tyto žáky je obor Opravářské práce, který si volí pouze chlapci.

Práce s žáky s mentální retardací je velmi náročná, ale zároveň obohacující. Žáci jsou velmi vděční za přístup učitelů a moc rádi se učí novým dovednostem. Díky individuálnímu přístupu k žákům si učitelé získávají jejich náklonnost. Učitelé odborného výcviku všem začínajícím žákům najdou takovou činnost, kterou budou zvládat a nevystaví je při tom stresu. Cílem každého pedagoga je, aby všichni žáci chodili do školy rádi, zažili úspěch a byli pochváleni.

Po absolvování učebního oboru a podle možnosti si žák s mentální retardací volí další směr. A právě možnosti a uplatnění byly hlavním cílem praktické části bakalářské práce, zjistit uplatnění absolventů s mentální retardací ze Středního odborného učiliště Uherský Brod a vybraných středních odborných učilišť a odborných učilišť ve Zlínském kraji. Pro praktickou část byly osloveny školy Zlínského kraje a na základě daných údajů byla vyhodnocena statistika uplatnění absolventů takzvaných „éčkových“ oborů vzdělání.

Celkové uplatnění absolventů učebních oborů E (EQF 2) ve Zlínském kraji po získání výučního listu dále pokračují ve vzdělávání v jiném oboru, který je zařazen do kategorie EQF

3. Daná zjištění nasvědčují tomu, že není snadné najít uplatnění pro tyto absolventy. Snahou školy je zařadit je do běžného života a vytvořit jim k tomu takové podmínky, které by byly schopni zvládnout nejen v osobním životě, ale zároveň se zařadili do běžného praktického pracovního života. K tomu jim mnohdy napomáhá jejich snaha uspět v životě a také zručnost a pracovitost. Jejich mentální retardace ovšem nebude dostačovat současným trendům a vývoji všech oblastí. A proto je velmi důležitá soustavná příprava pedagogů nejen v metodách, ale i v přístupu k postiženým žákům, tak aby je do života co nejlépe připravili.

Seznam použité literatury

Knižní zdroje

BENDOVÁ, Petra a Pavel ZIKL. *Dítě s mentálním postižením ve škole*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3854-3.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: Edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Brno: TRITON, 2008. ISBN 978-80-7387-014.

FREIBERGOVÁ, Z. *Metodika poradenského procesu realizovaného s uchazeči o zaměstnání na Úřadu práce České republiky. Certifikovaná metodika MPSV č.j. 2013/80685-141*. Národní vzdělávací fond. Praha. 2013

HÁJKOVÁ, Vanda a Iva STRNADOVÁ. *Inkluzivní vzdělání: Teorie a praxe*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-3070-7.

OPATRĚILOVÁ, Dagmar a Dana ZÁMEČNÍKOVÁ. *Předprofesní a profesní příprava zdravotně postižených*. Brno: Masarykova univerzita, 2005. ISBN 80-210-3718-0.

PIPEKOVÁ, Jarmila. *Osoby s mentálním postižením ve světle současných edukativních trendů*. Brno: MSD, spol., 2006. ISBN 80-86633-40-3.

SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika: 2., aktualizované vydání*. 2. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-271-0095-8.

ŠIŠKA, Jan. *Mimořádná dospělost: edukace člověka s mentálním postižením v období dospělosti*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0992-4.

ŠVARCOVÁ, Iva. *Mentální retardace: Vzdělání, Výchova, Sociální péče*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-060-7.

VALENTA, Milan a Oldřich MÜLLER. *Psychopedie: teoretické základy a metodika*. 5. Praha: Patra, 2013. ISBN 978-80-7320-187-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 5. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-2620-225-7.

Elektronické zdroje

Asistence: Podporované zaměstnávání [online]. Praha: Asistence, 2021 [cit. 2021-04-09]. Dostupné z: <https://www.asistence.org/sluzby/socialni-rehabilitace/podporovane-zamestnavani/>

Čemores: VÝKUP A RECYKLACE DESEK PLOŠNÝCH SPOJŮ [online]. Uherský Brod: Českomoravská recyklační společnost, 2021 [cit. 2021-04-22]. Dostupné z: <http://www.cemores.cz/?lang=cz#onas>

Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders: DSM [online]. Arlington: DSM-IV-TR, 2008 [cit. 2021-04-09]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20080511220830/http://www.dsmivtr.org/index.cfm>

MPSV - Ministerstvo práce a sociálních věcí: Příspěvek na zřízení pracovního místa pro OZP [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2021 [cit. 2021-04-09]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/-/prispevky-na-zrizeni-pracovniho-mista-pro-ozp>

Národní ústav pro vzdělávání: Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání Základní škola speciální [online]. Praha: Tauris, 2013 [cit. 2021-04-09]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/134>

NPI ČR - Národní pedagogický institut České republiky: Inkluze v každodenním životě školy [online]. Praha: Národní pedagogický institut České republiky, 2021 [cit. 2021-04-09]. Dostupné z: <http://www.inkluzevpraxi.cz>

Prima Styl: PRIMASTYL chráněná dílna s.r.o. [online]. Staré město: Primastyl, 2019 [cit. 2021-04-22]. Dostupné z: <https://primastyl.cz/o-nas/>

REDIHEND: Recyklační dílna hendikapovaných [online]. Uherský Brod: Redihend, 2021 [cit. 2021-04-22]. Dostupné z: <https://www.redihend.cz/3d-tisk.html>

Střední odborné učiliště Uherský Brod: Vsaďte na tradičně řemesla, která mají budoucnost[online]. Uherský Brod: SOU Uherský Brod, 2021 [cit. 2021-04-09]. Dostupné z: <http://drupal.sou-ub.cz>

TERPA SPOL. S R.O.: Evropská databáze [online]. Uherské Hradiště: Evropská databanka, 2021 [cit. 2021-04-22]. Dostupné z: <https://www.edb.cz/firma-917827-terpa-uherske-hradiste>

Seznam obrázků a grafů

Graf č. 1: Uplatnitelnost absolventů SOU Uherský Brod	37
Graf č. 2: Uplatnitelnost absolventů SOU Uherský Brod – procentuální zastoupení	38
Graf č. 3: Uplatnitelnost absolventů SOU Valašské Klobouky	39
Graf č. 4: Uplatnitelnost absolventů SOU Valašské Klobouky – procentuální zastoupení	39
Graf č. 5: Uplatnitelnost absolventů OU Holešov	40
Graf č. 6: Uplatnitelnost absolventů OU Holešov – procentuální zastoupení	41
Graf č. 7: Uplatnitelnost absolventů SŠ nábytkářská a obchodní Bystřice pod Hostýnem	42
Graf č. 8: Uplatnitelnost absolventů SŠ nábytkářská a obchodní Bystřice pod Hostýnem - procentuální zastoupení	42
Graf č. 9: Uplatnitelnost absolventů SŠ s mentální retardací ve Zlínském kraji	43
Graf č. 10 : Uplatnitelnost absolventů SŠ s mentální retardací ve Zlínském kraji – procentuální zastoupení	43

Tabulka č. 1: Uplatnitelnost absolventů SOU Uherský Brod	37
Tabulka č. 2: Uplatnitelnost absolventů SOU Valašské Klobouky	39
Tabulka č. 3: Uplatnitelnost absolventů OU Holešov	40
Tabulka č. 4: Uplatnitelnost absolventů SŠ nábytkářská a obchodní Bystřice pod Hostýnem	41
Tabulka č. 5: Uplatnitelnost absolventů SŠ s mentální retardací ve Zlínském kraji	43

Seznam symbolů a zkratek

Seznam symbolů

§ - paragraf

% - procenta

Seznam zkratek

AAK – Augmentativní a alternativní komunikace

atd. – a tak dále

EQF – Evropský rámec kvalifikací

CNS – centrální nervová soustava

č. – číslo

ČR – Česká republika

DSM – Diagnostický a statistický manuál mentálních poruch

IQ – inteligenční kvocient

MKN – Mezinárodní klasifikace nemocí

MŠMT ČR. – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

PPP – Pedagogickopsychologická poradna

RVP – rámcový vzdělávací program

odst. – odstavec

SOU – Střední odborné učiliště

SPC – Speciálněpedagogické centrum

SŠ – Střední škola

ŠVP – Školní vzdělávací program

s.r.o. – společnost s ručením omezením

ZŠ – Základní škola

WHO – Světová zdravotnická organizace

Přílohy č.1 – vzor dotazníkového šetření

Dotazník

Dobrý den vážení respondenti a vážené respondentky,

jsem studentkou Univerzity Palackého v Olomouci. Chtěla bych Vás touto cestou požádat o vyplnění krátkého dotazníku, který je zaměřen na uplatnění absolventů s mentální retardací.

Dotazník je zcela anonymní a bude sloužit k průzkumu pro potřeby této práce. Výsledky tohoto průzkumu využiji ve své bakalářské práci.

Děkuji Vám za ochotu, spolupráci a Váš strávený čas.

Dotazník pro školu

1. Kolik absolventů s mentální retardací bylo ve školním roce 2019/2020?

Dotazník pro absolventy

2. Vyznačte, prosím, odpověď, která nejlépe vystihuje situaci

	ANO	NE	nezjištěno
Po ukončení střední školy			
pracuji v ukončeném (zvoleném) oboru			
pracuji mimo zvolený obor			
jsem nezaměstnaný(á) na úřadě práce			
pokračuji ve studiu (zvyšuji si kvalifikaci)			

Dotazník vypracovala Aneta Makovcová

Anotace

Jméno a příjmení:	Aneta Makovcová
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Oldřich Müller, Ph.D.
Rok obhajoby:	2021

Název práce:	Možnosti společenského uplatnění absolventů středního odborného učiliště s mentální retardací.
Název v angličtině:	Possibilities of social employment of graduates of secondary vocational schools with mental retardation.
Anotace práce:	Závěrečná bakalářská práce se zabývá společenským uplatněním osob s mentální retardací po absolvování SOU. Teoretická část vymezuje mentální retardaci, její klasifikaci, etiologii, vzdělání a pracovní činnosti osob s mentální retardací. V praktické části jsem se věnovala možnostem společenského uplatnění po absolvování SOU v Uherském Brodě a SOU ve Zlínském kraji. Na základě poskytnutých dat jsem vytvořila grafy.
Klíčová slova:	osoba s mentální retardací, předškolní vzdělávání, základní vzdělání, střední odborné vzdělání, práce s osobou s mentální retardací
Anotace v angličtině:	The final bachelor's thesis deals with the social application of people with mental retardation after graduating from high school. The theoretical part defines mental retardation, its classification, etiology, education and work activities of people with mental retardation. In the practical part, I focused on the possibilities of social employment after graduating from high school in Uherský Brod and high school in the Zlín region. Based on the provided data, I created graphs.
Klíčová slova v angličtině:	person with mental retardation, preschool education, basic education school, secondary vocational education, work with a person with mental retardation

Přílohy vázané v práci:	1
Rozsah práce:	55 stran
Jazyk práce:	CZ